

УДК: 331.108.2+378.1

Топжан Ж.

К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университети

БААЛОО СИСТЕМАСЫ БАШКАРУУНУН НЕГИЗГИ

152

Вестник Иссык-Кульского университета, № 40, 2015.

КОМПОНЕНТИ КАТАРЫ

Макалада баалоо системасы, анын башкаруудагы мааниси жана ал башкаруунун өзгөчө элементи катары саналаары айтылат. Ал эми баалоону ишке ашыруу үчүн башкаруунун этаптары аркылуу баалоонун максаты, милдеттери, методдору жана формалары келтирилет.

Түйүндүү түшүнүктөр: баалоо системасы, баалоонун функциясы, баалоо процесси, башкаруу цикли, лицейлик билим берүү.

Баалоо системасы башкаруу теориясын түзүүчү бөлүктөрдүн: (максатынын, милдеттеринин, белгилүү бир түшүнүктөрүнүн, принциптеринин, талаптарынын, баалоо методдорунун ж.б.) теориялык жана нормативдик базасынын, методикалык жана (уюштуруучулук, маалыматтык-структуралык) кадр менен камсыздалышынын, материалдык-техникалык жана финансылык камсыздалышынын жыйындысы катары каралат.

Айрым авторлор баалоо системасына башкаруунун нормативдик документтеринде, пландарында жана программаларында көрсөтүлгөн маани-маңызын кошо карашат.

«Баалоо системасы» түшүнүгүн талдап карай турган болсок, текшерүүнү жүргүзүү, жыйынтыгын чыгаруу жана баалоонун жыйынтыгы боюнча чечим кабыл алуу үчүн баалоонун субъектиси (ким баалайт?), объектиси (кимди же эмнени баалайт?), баалоонун принциптери, методдору (эмне үчүн баалайт?), техникасы жана технологиясы, баалоо процесси, маалыматтарды топтоп, иштеп чыгып, жыйынтыгын чыгаруу аракеттери чогуу каралат.

Баалоо системасынын эффективдүүлүгү болуп окуу процессиндеги айрым жетишпестиктерди алдын алуу эсептелет.

Баалоо субъектисинин ишмердүүлүгү коюлган максатты ишке ашыруу жолу менен жолго коюлат. В.Г.Афанасьев максат – бул сөзсүз жетүүгө тийиш болгон акыркы жыйынтык деп билет [1].

Баалоого карата В.Бурцев төмөндөгүдөй максаттарды коюу керектигин белгилейт: билим берүү мекемесинде ар түрдүү ресурстардын эффективдүү колдонулушу; ички жана сырткы чөйрөдөгү өзгөрүүлөргө карата мектептин өз убагындагы адаптация болушу; мектептин атаандаштыкка жөндөмдүү болушу жана туруктуу өнүгүшү [6].

Максат коюу үчүн канааттандырылгыч жыйынтык алуунун өлчөмүн аныктап алуу керек. Ага ылайык баалоонун планы түзүлөт.

Баалоону ишке ашырууда анын планынын аткарылышын көзөмөлгө алуу, процесстин жүрүшүн жөндөп туруу, ошондой эле баалоонун бүтүндөй системасын жолго коюу башкаруунун үзгүлтүксүз бөлүгүн түзөт.

Башкаруу циклдериинин ар түрдүүлүгүн карап келип, ага ылайык жалпы мүнөздөмөнү алсак болот. Мисалы, кандайдыр бир цикл аны пландоодон, б.а., максат коюудан, милдеттерди тактоодон, жыйынтыгын алуудан, аны баалоодон жана кайра жаңы максат коюудан турат. Ошентип, кайра жаңы цикл башталат. Тактап айтканда, «Максат – жыйынтык – баалоо – максат – ж.б.» сыяктуу алгоритм менен башкаруу жана баалоо процесси үзгүлтүксүз кайталанып жүрүп отурат. Мындай шартта ар бир цикл анализ жүргүзүү менен башталып, болжолдуу өлчөмдөгү жыйыныктын эске алынып туруусу менен шартталат.

Эгер башкаруу цикли боюнча пикирлерди эске ала турган болсок, көпчүлүгү циклдин акыркы стадиясын анализ деп билишет. Бирок башкаруу циклинин кайталануусун эске ала турган болсок, пландалган ар бир милдеттин аткарылышын анализдөө кийинки циклдин айлануусун шарттайт. Методикалык көз караштан алып караганда, бул логикалуу деп эсептөөгө болот. Себеби ар бир абалды анализдөө менен анын ишке ашырылышын камсыздоо милдети да турат.

Демек, мындан улам, баалоо башкаруу циклинин негизги бөлүктөрүнүн бири

катары кызмат кылып, ички жана тышкы өнүгүү жолдорун аныктоодогу мааниси зор. Башкаруу циклинде баалоонун дайыма аркетте болуп туруусу башкаруунун эффективдүүлүгүн жана функционалдуулугун арттырат.

Ар бир аткарылуучу процесс белгилүү бир аракеттердин этабынан турат. Маалымат чогултуу, максат коюу жана пландалган ишти ишке ашыруу ар бир ишмердүүлүктүн, анын ичинен башкаруунун, негизги аракеттери катары саналат. Маалыматсыз максатты аныктоо, абалды байкоо, маселени тактоо, баалоо жана жыйынтыгын чыгарып, чечим чыгаруу мүмкүн эмес.

Пландалган ишти ишке ашыруу этабында баалоо башкаруу функциясынын милдетин аткарып, коюлган милдеттин аткарылышын анализдөөгө, чечим чыгарууга жана текшерүү процессин жөнгө салууга жардам берет.

Башкаруудагы баалоо процессинин кийинки стадиясы болуп максаттуу иш аракетти пландоо жана аны ишке ашыруу этаптарын түзүү эсептелет. Текшерүү этабында баалоо өзүнүн таасирин тийгизип, объектинин абалын өзгөртөт жана аны пландоо, уюштуруу жана анализдөө функциясына өткөрүп берет.

Баалоо, өз кезегинде, башкаруунун өзгөчө элементи катары саналат. Ошондой эле башкарууда баалоонун атайын методдору жана формалары колдонулат. Илимий практикада баалоонун формасы болуп методдун ишке ашырылышы эсептелет. Мындан улам конкреттүү максаттын ишке ашырылышында конкреттүү метод тандалып алынат. Мындай мамиле В.Г.Афанасьев тарабынан сунушталып, баалоонун формасын реалдуу мазмунду чагылдырууга көмөк болушу керектигин белгилейт. Мындан улам мазмун – предметтин белгилүү бир бөлүгү болсо, форма – бул аны чагылдыруу жана анын ички байланышын камсыз кылуу ыкмасы болуп саналат [1]. Баалоого карата методду ыкма десек, форманы конкреттүү түрдө ишке ашырылышы дейбиз.

Белгилей турган нерсе, көпчүлүк авторлор баалоого карата аныктама берүүдө анын милдеттерин, функцияларын жана методдорун ар түрдүүчө мүнөздөшөт [7]. Бирок баалоонун милдеттери жана функциялары так аныкталса гана баалоонун жалпы методдору болгон байкоо, текшерүү, изилдөө, тактоо, анализ ж.б. методдор башкарууга карата методологиялык жактан толук кандуу пайдаланылбайт.

Жалпылап алганда, көпчүлүк учурда баалоонун мониторинг жана анализ методдору колдонулат.

Мониторинг – белгилүү бир максатка жетүүдө кандайдыр шартта пайда болгон маселени өз убагында алдын алууга жардам берүүчү каражат катары колдонулат. Бул, өз кезегинде, байкоо жүргүзүү, абалды диагноздоо жана жыйынтыгын баалоо аркылуу ишке ашырылып, башкарууга карата чечим чыгарууга жардам берет.

Ал эми **анализ** жана анын мааниси, түрлөрү, методдору боюнча ар түрдүү адабияттарда түрдүүчө ойлор айтылат. Негизинен, мектеп менеджментине перспективдүү анализге караганда ретроспективдүү анализге көбүрөөк көңүл бурулат. Ошондой болсо да анализ баалоонун методу катары негизги фактыны ачып берүү, педагогикалык ишмердүүлүктү аныктоо, уюштуруу ишмердүүлүгүндөгү жетишпестиктерди жана анын келип чыгуу себептерин тактоо, жетишпестиктерди жоюуга карата конкреттүү сунуштарды берүү ж.у.с. максаттарды коёт.

Бул методдор өз ара тыгыз байланышта колдонулат. Мисалы, алынган маалымат анализ жүргүзүүгө да, мониторинг жүргүзүүгө да негиз болот. Себеби ар бир маалыматты колдонуу эффективдүүлүгү анализ жүргүзүүдөн жана мониторингден аныкталат.

Баалоо коюлган максатка жараша төмөндөгү белгилер аркылуу дифференцияланат: *убактысы* боюнча – фьючердик, долбоордук, жыйынтыктуулук, максаттуулук, аналитикалык; *субъектиси* боюнча – ички, мамлекеттик, коомдук; *объектиси* боюнча – финансылык, окуу-методикалык; *объектини толук камсыздоо* боюнча – жалпы, объективдик; *өткөөлдүгү* боюнча – эпизоддук, өткөөлдүк, системалуулук; *дайындалышы* боюнча – алгачкы, кайталанма; *милдети* боюнча –

НАРОДНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ. ПЕДАГОГИКА. МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ

милдеттүү, демилгелүү; *объектини камтуу даражасы* боюнча – толук, тандалма.

Негизинен, баалоонун методдорунун жана формаларынын системалуу колдонулушу билим берүү мекемесинин өнүгүүсүнүн жолго коюлушуна мүмкүндүк берет.

Баалоо билим берүүнү башкарууда өзгөчө орунду ээлеп, окутуу-тарбиялоо процессти, педагогикалык ишмердүүлүктү өз убагында туура жолго салууга жана оптималдуу өнүгүүгө багыт көрсөтөт. Баалоодо кайтарым байланыштын болуусу айрым кемчиликтерди болтурбоого жана чукул кырдаалдын алдын алуусуна жардам берет.

Баалоонун элементтеринин (объект, субъект, методдор, принциптер) объективдүү жана мыйзам ченемдүү көрүнүштө жайгашуусу баалоо системасынын бүтүндүгүн, ошондой эле өзгөчө мүнөзүн көрсөтүп турат. Баалоо объектиси болуп сырткы чөйрө менен тыгыз байланышта болуп, түздөн-түз же кайтарым байланыштардын үзгүлтүксүздүгү эсептелсе, субъектиси катары баалоону ишке ашыруучу объектинин тобу же аларды уюштуруучу эсептелет. Бул биздин өлкөдө коомдук-мамлекеттик башкаруу структуралары болуп саналат.

Демек, баалоонун негизги милдеттери болуп – абалды алдын-ала көрө билүү, кемчиликтерди жоюу, чукул кырдаалды жөнгө салуу (изилдөө, байкоо ж.б.), аныктоо деп эсептесек, анын методдору болгон анализ, мониторинг милдеттердин ишке ашырылышында түздөн-түз колдонууга ээ болот деп эсептейбиз. Муну менен катары баалоо билим берүүнү башкаруунун негизги компоненти катары колдонуларына ынанабыз.

Адабияттар:

1. Афанасьев В.Г. Общество: системность, познание и управление. – М.: Политиздат, 1981.
2. Мищенко В.И. Обратные связи в управлении предприятием/ /Под ред. В.Б.Корнеева. – Ростов: Университет, 1987.
3. Артемова Л.В. Инвестиции и инновации. Словарь-справочник от А до Я. – М., 1988.
4. Контроль качества и оценки в образовании: Материалы международной конференции. – СПб.: РГПУ, 1998.
5. Стратегии бизнеса: аналитический справочник. /Под ред. Г.Б.Клейнера. – М.: КОНСЭКО, 1998.
6. Бурцев В.В. Управленческий контроль как система. //Менеджмент в России и за рубежом. – 1999, № 5.
7. Красиков А.С. Оценка эффективности труда руководителя в сфере образования: Учебное пособие. – СПб. – Вологда, 2006.